

aktivan pristup razvoju individualnog sektora poljoprivrede u jugoslaviji*

dušan tomić

ekonomski institut,
beograd, jugoslavija

Ukupan razvoj individualnog sektora poljoprivrede nije zadovoljavajući jer zemljišni i drugi proizvodni potencijali nisu optimalno iskorišćeni i postiže se vrlo nizak intenzitet proizvodnje. Rezerve su velike, ali za njihovo aktiviranje treba, prema autoru, korenito izmeniti kvalitativni odnos prema privatnoj poljoprivredi.

Taj novi odnos treba da počiva na kompleksnim, sistematskim, kontinuiranim i konkretnim istraživanjima individualnih gazdinstava i uopće individualnog sektora poljoprivrede.

Autor smatra da bi ta istraživanja trebala sadržavati sledeća područja: agrarna struktura i strukturalna politika, razvojna politika, proizvodna orijentacija, naučni i tehnološki razvoj i institucionalni mehanizam, koje, svako posebno, u tekstu razrađuje.

primljeno listopada 1988.

151 članci

Individualni sektor poljoprivrede Jugoslavije ostvario je u proteklom periodu relativno značajan napredak u pogledu uvođenja savremenih tehnoloških postupaka, porasta prinosa i povećanja obima poljoprivredne proizvodnje. Zemljoradnici su sve to postigli pod teškim i složenim društvenim i ekonomskim uslovima i nedovoljnom podrškom zajednice.

Međutim, ukupan razvoj individualnog sektora poljoprivrede u osnovi nije zadovoljavajući, s obzirom da zemljišni i drugi proizvodni potencijali nisu adekvatno iskorišćeni i da se postiže vrlo nizak intenzitet finalne poljoprivredne proizvodnje po hektaru obradive površine. To znači da se u jugoslovenskoj poljoprivredi najveće rezerve povećanja proizvodnje nalaze na individualnim gazdinstvima, s obzirom na njihovu visoku zastupljenost u proizvodnim kapacitetima.

Iskustva proteklog perioda i zahtevi budućnosti govore da se mora korenito i kvalitativno menjati društveno-ekonomski odnos prema

*) U ovom svesku objavljujemo preostale referate sa savjetovanja »Aktualni problemi i perspektive sela«, Osijek, 7—8. 10. 1988, uključivo i zaključke koje je na temelju referata i rasprave izradila grupa sudionika. Prva grupa referata objavljena je u Sociologiji sela, 99—100 (1988).

zemljoradnicima i individualnom sektoru poljoprivrede. Okosnicu toga novog kvalitativnog odnosa prema individualnoj poljoprivredi treba da čine sledeće međuzavisne komponente:

- a) Kompleksno, sistematsko, kontinuirano i konkretno istraživanje individualnih gazdinstava i individualnog sektora poljoprivrede;
- b) U uslovima samoupravne tržišno-plasne ekonomije, razvoj poljoprivrede funkcionalno je zavisen od osnovnih ekonomskih funkcija federacije. Program osnovnih integrativnih funkcija na nivou federacije treba da podstiče inicijativu i odgovornost subjekata u poljoprivredi za sopstveni razvoj i prilagođavanje opštim društveno-ekonomskim, tržišnim i regionalnim uslovima;
- c) Agrarna politika mora se neprestano i celovito baviti individualnim sektorom poljoprivrede sa ciljem podsticanja razvoja robne proizvodnje;
- d) Podizanje proizvodnosti postavlja se kao centralni problem razvoja individualnog sektora poljoprivrede i životnog i društvenog standarda seljaštva.

Na osnovu istraživanja proizvodne i ekonomske razvijenosti individualnog sektora poljoprivrede neophodno je da se razradi konkretan koncept pitanja i problema individualne poljoprivrede koji se moraju trajno istraživati i rešavati. Takav koncept, po mom mišljenju, sadržavao bi sledeća najznačajnija pitanja i najvažnija područja razvoja individualne poljoprivrede.

agrarna struktura i strukturalna politika

Osnovna je karakteristika sitnosopstveničke strukture individualne poljoprivrede dalje usitnjavanje poseda i sve veća zastupljenost sitnih gazdinstava u posedovnoj strukturi. Individualna gazdinstva u svim područjima i u svim kategorijama poseda zadržavaju se uglavnom na sopstvenoj zemljišnoj površini, tako da se male površine zemlje uzimaju u zakup.

Za razliku od posedovne strukture, koja se vrlo sporo menja, ekonomsko-socijalna struktura domaćinstva koja imaju poljoprivredno gazdinstvo vrlo je složena i dinamična. Mešovitosť agrarne strukture nova je pojava u jugoslovenskoj poljoprivredi. Ona je obuhvatila čitavu poljoprivredu i dalje se širi, jer proces društvene podele rada između poljoprivrede i nepoljoprivrednih delatnosti nije još završen.

Društveno-ekonomska struktura individualne poljoprivrede konzervirana je već više desetljeća u jugoslovenskoj poljoprivredi. Ona se vrlo malo proučava, naročito njen uticaj na razvoj i efikasnost poljoprivrede. Mnoga istraživanja o posedovnoj strukturi opterećena su mnoštvom formalnih elemenata i proračuna pa zamračuju svaku perspektivu.

U oblasti društveno-ekonomske strukture individualne poljoprivrede, po mom mišljenju, neophodno je razviti sledeće inicijative i aktivnosti:

Strukturalna politika mora biti mnogo razvijenija i raznovrsnija. Ona mora postati jedna od primarnih komponenti agrarne politike. Zapravo, nedostatak strukturalne politike jedan je od osnovnih razloga

niske efikasnosti postojeće agrarne strukture. Prema tome, strukturalna politika mora podsticati povećanje poljoprivredne proizvodnje, korišćenje raspoloživih unutrašnjih rezervi i ublažavanje nepovoljnog dejstva ograničavajućih faktora. U tom smislu, strukturalna politika mora razvijati nove inicijative, nove zahvate u oblasti strukturalnih odnosa između individualnih gazdinstava i proizvodnje i sadržajnije društveno-ekonomske odnose između krupne društvene i sitne individualne poljoprivrede.

Potrebno je obezbediti i strogo poštovati ravnopravni društveno-ekonomski status individualnih poljoprivrednih proizvođača, s tim da mogu razvijati i proširivati poljoprivrednu proizvodnju i ostvarivati što viši dohodak.

Savremeni uslovi tehnološkog razvoja i odnosa ponude i tražnje poljoprivrednih proizvoda zahtevaju da svi tipovi domaćinstava koja imaju poljoprivredno gazdinstvo budu zahvaćena orijentacijom na razvoj, unapređenje i povećanje robne poljoprivredne proizvodnje. To ima za cilj mobilisanje i korišćenje svih raspoloživih proizvodnih potencijala individualne poljoprivrede. To mora biti udarni pravac delovanja agrarne politike i svih subjekata društvene poljoprivrede.

U uslovima razvoja robne proizvodnje i prilagođavanja tržištu, proces ekonomske diferencijacije treba da omogući stvaranje i jačanje visokoproduktivnih individualnih gazdinstava osposobljenih za rentabilno poslovanje. U uslovima tržišne ekonomije razlike u dohotku i ekonomskom položaju između subjekata individualne poljoprivrede moraju biti rezultat razlika u radu, efikasnosti i produktivnosti, a ne eksternih uslova privređivanja.

Individualni poljoprivredni proizvođači u svim kategorijama poseda moraju jačati inicijativu i odgovornost za sopstveni razvoj, koji će im omogućiti vlastitu razvojnu i poslovnu politiku, prilagođenu opštim uslovima i potrebama i regionalnim specifičnostima.

Individualna poljoprivredna gazdinstva koja se budu nalazila ispod praga reprodukcije moraće menjati svoju proizvodnu orijentaciju i organizaciju rada ili se isključiti iz procesa poljoprivredne proizvodnje ili pak dopustiti da budu preuzeti od strane produktivnijih i efikasnijih individualnih poljoprivrednih proizvođača.

Treba proučiti buduće tendencije u razvoju dvojnog dohotka i promene u ekonomsko-socijalnoj strukturi domaćinstava koja imaju poljoprivredno gazdinstvo. Također, treba istražiti povećanje zastupljenosti mešovitenih domaćinstava kao dugoročnu tendenciju i mogućnost većeg angažovanja dohotka od rada van gazdinstava: u razvoju poljoprivredne proizvodnje, u urbanizaciji sela, maloj privredi i drugim ekonomskim aktivnostima.

Efikasnost posedovne strukture mora se neprestano razvijati i jačati. U tom smislu, efikasnost posedovne strukture mora se ceniti ne samo prema veličini površine zemljišnog poseda i proizvodno-ekonomskim karakteristikama, već, pre svega, prema obimu i vrednosti robne proizvodnje. Potrebno je usavršiti i redovno provoditi sistem statističkog prikazivanja individualnih gazdinstava prema vrednosti prodaje proizvoda i ukupno ostvarene robne proizvodnje.

Potrebno je proučiti nove zahteve i buduće tendencije u stvaranju i razvoju savremenih robnih proizvođača hrane, naročito u pogledu

površine zemljišta, strukture poljoprivredne proizvodnje, ekonomike gazdovanja i intenziteta proizvodnje po jedinici površine.

Veoma značajan vid jačanja efikasnosti posedovne strukture jeste povećanje prosečne veličine individualnog poseda. Mada se radi o veoma aktuelnoj agrarnoj temi, pitanje veličine individualnog poseda stoji već gotovo četiri desetljeća zanemareno i neistraženo.

Novе razvojne tendencije i novi uslovi rada i saradnje zahtevaju okrupnjavanje individualnih poseda, a to je dugoročan proces. Zakonitost povećanja veličine poseda u poljoprivredi istorijski je i marksistički dokazana. Međutim, veći posed u poljoprivredi ne mora da znači i veću proizvodnju i veći dohodak. Veličina poseda nije jedini kriterijum rentabilnosti zemljoradničkog poseda.

Veći individualni zemljišni posed u Jugoslaviji ne može brzo nastati. Na bazi međunarodnih istraživanja može se zaključiti da na stvaranje većih poseda u poljoprivredi deluje šest osnovnih grupa faktora različitog značaja od zemlje do zemlje. Međutim, praksa svih zemalja pokazuje da su faktori od prioritetskoga i zakonitog značaja sledeći: obezbeđenje sredstava radi kupovine zemlje; raspoloživost pogodnih parcela za stvaranje efikasnoga i racionalnog gazdinstva; veličina kapitala potrebnog po jednom hektaru za izgradnju gazdinstava i vreme potrebno da gazdinstvo optimalno i efikasno funkcioniše.

razvojna politika

Razvojna politika ide u red najznačajnijih elemenata podizanja produktivnosti na individualnom sektoru poljoprivrede. Međutim, ona se malo proučava, sistematski se ne prati i ne razrađuje po tipovima i socioekonomskim grupama individualnih gazdinstava.

Razvojna politika pruža mogućnost za mnoge inicijative i akcije na povećanju robne proizvodnje i produktivnosti na individualnim gazdinstvima. Mora se izgrađivati nova, savremena i aktivna razvojna politika u individualnoj poljoprivredi, koja će imati cilj iznalaženje najcelishodnijih pravaca razvoja poljoprivredne proizvodnje, utvrđivanje optimalnih rešenja i uvažavanje zakonitosti ekonomike i tržišta.

Razvojna politika mora da izgradi nov, savremen, diferenciran pristup prema individualnim gazdinstvima u zavisnosti od opštih društveno-ekonomskih uslova, mogućnosti ukрупnjavanja i opremanja poseda i regionalnih specifičnosti. Razvojna politika mora da razradi elemente i uslove izgrađenosti i razvijenosti individualnih gazdinstava.

Razvojna politika treba da prouči i definiše novu klasifikaciju individualnih gazdinstava prema obimu i vrednosti robne proizvodnje i stepenu vezanosti za tržište. Na osnovu određenih kriterija mogla bi se ustanoviti klasifikacija od 6—8 tipova individualnih gazdinstava prema stepenu vezanosti za tržište: a) robna gazdinstva čija sva proizvodnja ide na tržište; b) gazdinstva čiji je veći deo proizvodnje namenjen tržištu; c) gazdinstva koja veći deo proizvodnje troše za samosnabdevanje, a tek ostatak iznose na tržište; d) rekreativno-proizvodna gazdinstva koja služe za rekreaciju i proizvodnju određenih količina pojedinih vrsta poljoprivrednih proizvoda za potrebe domaćinstva i tržišta; e) rekreativna gazdinstva koja služe isključivo za

odmor i rekreaciju; f) gazdinstva čija proizvodnja služi isključivo za samosnabdjevanje domaćinstva.

Takav diferenciran pristup omogućio bi da se utvrde stvarni kapaciteti ponude hrane, kao i specifičnosti, razlike i mogućnosti pojedinih tipova individualnih gazdinstava.

Diferenciranim merama i akcijama po tipovima gazdinstava i područjima u zemlji, prilagođene prelaznim oblicima sitne proizvodnje, snažno bi se podstaklo stvaranje elemenata krupne robne proizvodnje i povećanje ukupne ponude hrane sa individualnog sektora poljoprivrede.

Posebno je značajno povećanje ponude hrane sa malih poseda, čime bi se podmirio dobar deo domaće potrošnje poljoprivrednih proizvoda. To bi doprinelo jačanju izvozne orijentacije jugoslovenske poljoprivrede.

proizvodna orijentacija

Proizvodna orijentacija jugoslovenske poljoprivrede ne istražuje se sistematski i ne razrađuje se po poljoprivrednim gazdinstvima i poljoprivrednim rejonima. U jugoslovenskoj poljoprivredi nije izvršena dublja strukturna preorijentacija na intenzivne proizvodnje.

Proizvodna politika u osnovi je primaran problem razvoja poljoprivrede. Proizvodna politika, odnosno struktura poljoprivredne proizvodnje složeno je ekonomsko pitanje koje odražava ekonomsku orijentaciju poljoprivrede. Struktura poljoprivredne proizvodnje treba da obezbedi racionalno i kontinuirano korišćenje spleta proizvodnih faktora i najveće moguće ekonomske efekte. To je posebno važno za individualni sektor poljoprivrede.

Proizvodna politika individualnog sektora poljoprivrede mora se orijentisati na intenzivne proizvodnje koje omogućuju efikasno korišćenje radne snage, obezbeđuju racionalno korišćenje prirodnih resursa, naročito poljoprivrednog zemljišta, štede sredstva za proizvodnju i daju maksimalnu proizvodnju i veći dohodak po jedinici površine.

Rejonsko usmeravanje i specijalizacija poljoprivredne proizvodnje postavlja pred agrarnu politiku veoma složene zadatke ne samo u pogledu daljeg usavršavanja ravničarskog modela razvoja individualne poljoprivrede, već naročito u pravcu blagovremenog izučavanja i postavljanja modela razvoja proizvodnje individualne poljoprivrede brdsko-planinskog i mediteranskog rejona.

Globalno definisana proizvodna politika zahteva da se ispituju i razrade proizvodni sistemi po određenim tipovima robne proizvodnje i grupama individualnih gazdinstava. To je prioritetan i neodložan zadatak. Proizvodni sistemi treba da obezbede racionalnu ekonomiju proizvodnje i razvijanje krupne robne proizvodnje.

Velike su mogućnosti specijalizacije poljoprivredne proizvodnje u našoj zemlji, jer je i velika raznolikost prirodnih uslova i široka skala potreba za raznovrsnim poljoprivrednim proizvodima. Orije-
tacija mora biti na visokointenzivnu proizvodnju u ravničarsko-brežulikastim krajevima i na poluintenzivnu proizvodnju na prostranim

travnim površinama (pašnjačko stočarstvo i druge kulture) u brdsko-planinskom regionu.

U skladu sa raspoloživim prirodnim uslovima i tržišnim potrebama, proizvodna politika mora razraditi vidove specijalizirane proizvodnje i stvaranje specijaliziranih individualnih proizvođača. Specijalizacija poljoprivredne proizvodnje na individualnim gazdinstvima može dati velike efekte, ali se mora tretirati kao oblik krupne proizvodnje.

Istraživanja su utvrdila sedam globalnih pravaca specijalizacije proizvodnje individualnih proizvođača sa više podgrupa. To su sledeći pravci: a) specijalizacija u oblasti proizvodnje mleka, jaja, hmelja, povrća, duvana, tova svinja, brojlera, tova junadi, mladih jaganjaca, grožđa, itd.; b) prostorna specijalizacija s obzirom da maksimalno valorizuje specifične lokalne proizvodne resurse; c) prigradska poljoprivreda orijentisana na visokokvalitetne poljoprivredne proizvode; d) specijalizacija proizvodnje semena, sadnog materijala, stočnog podmlatka i drugih reprodukcionijskih materijala; e) specijalizacija proizvodnje dopunskih delatnosti u poljoprivredi: pčelarstvo, ribarstvo, lekovito bilje, šampinjoni, ostali plodovi, itd.; f) specijalizacija dopunskih delatnosti: domaća radinost, turističke usluge, zanatske usluge, gajenje krznašica za krzna, itd.; i g) specijalizacija kombinovane poljoprivredne i šumske proizvodnje.

Neophodno je proučiti, ispitati i razraditi osnovne modele individualnih gazdinstava po tipovima proizvodnje, specijalizacije i regionalnim karakteristikama i specifičnostima. Ovi modeli treba da obezbede racionalno korišćenje raspoloživih faktora proizvodnje, efikasnu proizvodnu strukturu, stabilan plasman proizvoda, ekonomiku gazdovanja i ekonomsko integrisanje u društveno-organizovanu poljoprivredu i prerađivačku industriju. Modeli individualnih gazdinstava važan su element dugoročnosti i stabilnosti proizvodnih aktivnosti individualnih poljoprivrednih proizvođača.

naučni i tehnološki razvoj

Savremen agrarni razvitak zahteva da se izvrši kvalitativan prelom u pogledu naučnog i tehnološkog razvoja individualne poljoprivrede. Individualni sektor poljoprivrede mora postati predmet sistematskih i kontinuiranih naučnih istraživanja i tehnoloških inovacija.

Istraživanje sela i seljaka i individualnih poljoprivrednih gazdinstava i proizvodnje individualne poljoprivrede moraju postati sastavni deo naučne politike u poljoprivredi i treba da obuhvate kako tehnološka tako naročito društveno-ekonomska proučavanja.

Opšte stanje ukazuje na potrebu da se pripremi program istraživanja sela i individualne poljoprivrede. Tematska sadržina naučnih istraživanja sela i individualne poljoprivrede krupno je i ozbiljno pitanje, jer mora da obuhvati mnoga područja proizvodnje, rada i života na selu, kao što su na primer: unapređenje proizvodnje po grupama kultura i granama proizvodnje; teritorijalni razmeštaj i struktura poljoprivredne proizvodnje; organizacija proizvodnje i ekonomika gazdovanja; korišćenje i obnavljanje prirodnih izvora; uređenje i korišćenje poljoprivrednog zemljišta; informativno-stručni rad; selo kao mesto rada, stanovanja i društvenog života; uslovi rada i eko-

nomski položaj; integracija individualnih proizvođača u proizvodnji hrane putem stimuliranja svih oblika saradnje i udruživanja na ekonomskim osnovama; itd. Nauka mora takođe da se mnogo više bavi predviđanjem razvojnih tokova na sektoru individualne svojine u poljoprivredi.

Pitanje tematske sadržine naučnih istraživanja sela i individualne poljoprivrede mora se rešavati u skladu sa zahtevima robne proizvodnje i racionalne organizacije seoskog prostora. Potrebno je takođe da se razrade tokovi kretanja od nauke ka individualnim poljoprivrednim proizvođačima i od njih nazad ka nauci, s tim da se snage koncentrišu na razvoj primenjene tehnologije na individualnim gazdinstvima.

Tehničko-tehnološki razvoj odlučujući je element povećanja poljoprivredne proizvodnje i podizanja produktivnosti individualne poljoprivrede. Budući razvoj i novi uslovi rada zahtevaju da se šire sagleda priroda tehnološkog progresa na individualnom sektoru poljoprivrede. Taj progres mora počivati na efikasnijem korišćenju postojeće tehnologije i na stvaranju nove tehnologije proizvodnje i upravljanja.

Potrebno je da se razrade modeli tehnološkog razvoja prema stepenu razvijenosti i karakteru robne proizvodnje i specijalizacije proizvodnje na individualnim gazdinstvima. Ovi modeli moraju se zasnivati na široj lepezi tehnoloških postupaka i prirodi proizvodnih procesa po kulturama.

Tehnološki razvoj individualnih gazdinstava mora da se odvija kao ekonomski racionalan proces. Tehnologija se može razlikovati po kulturama, regionima i tipovima individualnih gazdinstava, ali je njen krajnji cilj isti — postizanje maksimalnog prinosa raspoloživih faktora proizvodnje. U tehnološkom razvoju i efikasnoj organizaciji gazdovanja kriju se velike rezerve povećanja proizvodnje i dohotka na robnim individualnim gazdinstvima.

institucionalni mehanizam

Poljoprivredni razvitak funkcionalno je zavisan od razvijenoga i efikasnog institucionalnog mehanizma. Taj mehanizam sačinjavaju mnoge institucije i organizacije sa njihovim funkcijama i aktivnostima na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Individualnu poljoprivredu u Jugoslaviji karakterišu složeni institucionalni problemi i neusklađenosti između operacionih, organizacionih i infrastrukturnih faktora. Zaostajanje proizvodnje na individualnom sektoru poljoprivrede posledica je koliko ekonomskih faktora toliko i institucionalno-infrastrukturnih problema, odnosno nerazvijenosti i neizgrađenosti institucionalnog mehanizma u jugoslovenskoj poljoprivredi.

Istraživanja pokazuju da između stepena razvijenosti poljoprivrede i institucionalnog mehanizma postoji funkcionalna međuzavisnost. Praksa razvijenih zemalja u svetu pokazuje da ukoliko je poljoprivreda to intenzivnija utoliko je razvijeniji i efikasniji institucionalni mehanizam.

Razvoj intenzivne poljoprivredne proizvodnje u Jugoslaviji u narednom periodu zahteva bržu izgradnju efikasnoga i razvijenog insti-

tucionalnog mehanizma. Prema našim istraživanjima, poželjan i savremen institucionalni mehanizam obuhvatio bi oko 25 područja aktivnosti. To je vrlo široko polje ozbiljnoga i stručnog rada.

Po obimu i složenosti problematike, kompleksno razmatranje institucionalnog mehanizma prelazi okvire ovoga rada. Međutim, zadržali bismo se na analizi jednoga važnog područja institucionalnog mehanizma, a to je pitanje informisanja individualnih poljoprivrednih proizvođača.

U Jugoslaviji ne postoji organizovan i stalan sistem poljoprivrednih informacija. Razvoj poljoprivredne stručne službe rešava se sporo, naročito na brdsko-planinskom regionu. Stručne su službe neefikasne i bez svežih i novih inicijativa i akcija. Brojni individualni proizvođači na mnogim područjima, naročito na brdsko-planinskom području, prepušteni su sami sebi kada se radi o unapređenju i organizaciji poljoprivredne proizvodnje.

Rešenja ovog problema traže se u organizaciji poljoprivredne stručne službe na klasičan prevaziđeni način, kao i u većoj materijalnoj stimulaciji agronoma za rad u primarnoj proizvodnji. Međutim, efekti su mali. Činjenica da poljoprivredna proizvodnja stagnira već niz godina govori o tome da je doprinos poljoprivredne struke nedovoljan, jer se agronomi više bave administrativnim radom.

Novi zadaci, tražnja za poljoprivrednim informacijama i potrebe razvoja poljoprivrede zahtevaju da se čitav kompleks stručno-informativnog rada rešava na novim savremenim osnovama. Neophodna je izgradnja savremenog video-sistema podataka za poljoprivredne informacije metodom kompjuterizacije za čitavu jugoslovensku poljoprivredu. Suština zadatka jeste u tome da se u svakom poljoprivrednom regionu izgradi regionalni poljoprivredni centar koji bi objedinio poljoprivrednu stručnu službu, video-sistem poljoprivrednih informacija i stručno obrazovanje zemljoradnika. Takvi centri bili bi baza sveg rada na unapređenju poljoprivrede. Oni bi pružali poljoprivredne informacije za razvoj poljoprivredne proizvodnje po vrstama i tipovima proizvodnih sistema i individualnih gazdinstava. Takav bi sistem omogućio da poljoprivredni proizvođači kontinuirano i efikasno tokom godine primaju sve neophodne informacije o zemljištu, agrotehnici, proizvodnim sistemima, tehnologiji, organizaciji rada, reprodukciji, produktivnosti, cenama, tržištu, plasmanu, finansijama, ekonomskim uslovima privređivanja, itd. Centri bi takođe izradili sistem stalnog stručnog obrazovanja i informisanja individualnih proizvođača o stanju i inovacijama u proizvodnji, tehnologiji i organizaciji poseda. To je posebno značajno, jer savremeni robni individualni proizvođač mora predstavljati kompleksnu stručno obrazovanu ličnost. Poljoprivredni stručnjaci u ovom sistemu bili bi produktivno i stručno korišćeni.

Savremeni robni poljoprivredni proizvođači imaju velike potrebe za institucijama i uslugama institucionalno-infrastrukturnog mehanizma. Ta činjenica ukazuje na potrebu da se naučno, kompleksno i regionalno prouče stanje, praksa, potrebe, unapređenje i razvoj institucionalnog mehanizma u jugoslovenskoj poljoprivredi.

literatura

Broz, Josip Tito: O poljoprivredi i selu, Novi Sad: NIP Forum, 1979.

*** Kako povećati robnu proizvodnju i produktivnost na individualnim gazdinstvima u poljoprivredi Jugoslavije, Zbornik radova, Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije, 1989.

*** Problemi socijalističkog razvoja poljoprivrede i sela, Zbornik radova, Beograd: Izdavački centar Komunist, 1983.

Tomić, Dušan: Strategija razvoja privatnog sektora poljoprivrede u Jugoslaviji, naučni skup »Budućnost sela i seljaka«, Srpska akademija nauka i umetnosti, Velika Plana, 1984. i časopis **Ekonomika poljoprivrede**, br. 1—2, Beograd, 1986.

Tomić, Dušan: Potrebe i mogućnosti stvaranja savremenijeg i efikasnijeg informacionog sistema u poljoprivredi Jugoslavije, Zbornik radova, Primena informatike u poljoprivredi, Novi Sad: Centar za izučavanje tehnološkog i društvenog progressa i »Novkabel«, 1986.

Tomić, Dušan: Deagrarizacija i promene u društveno-ekonomskoj strukturi poljoprivrede Jugoslavije, deo studije »The Evolution of the Agricultural Population in The Regions of Yugoslavia in Relation to Economic Development«, Paris: United Nations, Economic Commission for Europe, 1986.

Tomić, Dušan: Naučne osnove povećanja robne proizvodnje i produktivnosti na individualnim gazdinstvima u poljoprivredi Jugoslavije, Beograd: Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije, 1988.

Dušan Tomić

An Active Approach to the Development of the Private Agricultural Sector in Yugoslavia

Summary

The total development of the private agricultural sector is not satisfactory because land and other production potentials are not optimally used and production intensity is very low. The reserves are great, but to activate them, according to the author, it is necessary to completely change the qualitative attitude towards private agriculture.

This new attitude should be based on complex, systematic, continual and concrete research into private farms and the private sector of agriculture in general.

The author considers that the research should consist of the following fields: agrarian structures and structural policy, development policy, production orientation, scientific and technological development and institutional mechanisms. Each of these fields he elaborates in the text. ●

Активный подход к рассмотрению сельскохозяйственного сектора развития индивидуального в Югославии

Резюме

Общий рост индивидуального сельскохозяйственного сектора находится на неудовлетворительном уровне, ввиду неоптимального использования земельных и других потенциалов и очень низкого уровня производства. Резервы высокие и, по мнению автора, для приведения их в действие, необходимы коренные изменения в качественных позициях по отношению к индивидуальному сельскому хозяйству.

Эти новые отношения должны заключаться на сложных, систематических, конкретных и постоянно проводимых исследованиях индивидуальных хозяйств и индивидуального сектора сельского хозяйства вообще.

По оценке автора, эти планируемые исследования должны охватить следующие области: аграрную структуру и структуральную политику, политику развития, производственную ориентацию, научное и технологическое развитие и институционный механизм, которые автором поочередно рассматриваются в настоящей статье. ●